

วิเคราะห์อภิปรัชญาในมหาหัตถิปโตปมสูตร

METAPHYSICAL ANALYSIS OF THE MAHĀHATTHIPADOPAMA SUTTA

วิฑูรย์ เพียรวิชัยกุล

Witoon Phianvichaikul

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhonratchasima Campus

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสาระสำคัญของมหาหัตถิปโตปมสูตร (2) ศึกษาทฤษฎีอภิปรัชญา (3) เพื่อวิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในมหาหัตถิปโตปมสูตร เป็นการวิจัยเชิงเอกสารนับตั้งแต่เอกสารงานวิจัย หนังสือวิชาการและบทความทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ นำมาวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัยพร้อมเสนอแนะ นำเสนอโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผลการวิจัยพบว่า

1) สาระสำคัญของพระสูตรมหาหัตถิปโตปมสูตรเป็นพระสูตรที่สอนให้เข้าใจทุกข์ โดยยกสถานการณ์ของมหาภูตรูปภายนอกที่มีความไม่แน่นอน มีความแปรปรวนอยู่ตลอดเวลา แล้วนำมาเปรียบเทียบกับรูปขันธ์ ซึ่งประกอบไปด้วยธาตุทั้ง 4 ย่อมมีความไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเช่นเดียวกัน ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดการปลงสังเวช สามารถยกจิตเข้าสู่ความปล่อยวาง

2) อภิปรัชญาเป็นหนึ่งในปรัชญา ที่ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นจริง เช่น อะไรแน่ที่เป็นความแท้จริง อภิปรัชญามี 3 ทฤษฎีหลัก คือ ทฤษฎีสสารนิยม (Materialism) ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เพราะยอมรับเรื่องของวัตถุ หรือสสารเป็นสิ่งที่มียู่จริง ทฤษฎีจิตนิยม (Idealism) ศึกษาเกี่ยวกับอะไรคือธาตุแท้ของมนุษย์ โดยเน้นไปที่เรื่องของจิต และ ทฤษฎีธรรมชาตินิยม (Naturalism) ศึกษาเกี่ยวกับเอกภพ หรือธรรมชาติว่า อะไรเป็นผู้สร้าง เกิดขึ้นมาได้อย่างไร มีลักษณะเป็นอย่างไร รวมไปถึงเรื่องของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสร้างโลก ควบคุมโลก และทำลายโลก เหล่านี้เป็นต้น

3) อภิปรัชญาในมหาหัตถิปโตปมสูตร เชื่อมโยงสัมพันธ์กับการปฏิบัติธรรมและการหลุดพ้นศาสนา สูตรนี้ไม่เพียงเป็นการสอนเชิงปฏิบัติ แต่ยังมีมิติทางอภิปรัชญาที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติของความเป็นจริง การรู้แจ้ง และการดำรงอยู่ วิธีการใช้อุปมา แสดงถึงความชาญฉลาดในการนำคนธรรมดาจากความเข้าใจประจักษ์สู่ความเข้าใจเชิงอภิปรัชญาและการปฏิบัติที่นำไปสู่การหลุดพ้นอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: มหาหัตถิปโตปมสูตร, อภิปรัชญา

Abstract

Analysis of Metaphysics Appearing in the Mahāhatthipadopama Sutta. Research Objectives This research aims to : Study the essential content of the Mahāhatthipadopama Sutta Study metaphysical theories Analyze the metaphysics appearing in the Mahāhatthipadopama Sutta. This study is documentary research based on relevant research

reports, academic books, and scholarly articles. The collected data were analyzed and synthesized, and the findings were presented using descriptive analysis. The results of the study indicate that:

1) The core teaching of the Mahāhatthipadopama Sutta is to cultivate an understanding of suffering. The sutta employs examples of the external great elements, which are impermanent and constantly changing, and compares them with the material aggregate (rūpa-khandha), which consists of the four elements and is likewise impermanent and subject to change. This contemplation leads practitioners to a sense of disenchantment and enables the mind to incline toward letting go.

2) Metaphysics is a branch of philosophy that examines beliefs about reality, such as what truly exists. There are three major theories in metaphysics: Materialism, which focuses on what can be known through the senses and affirms the reality of matter; Idealism, which inquires into the fundamental essence of human existence with emphasis on mind; and Naturalism, which studies the universe or nature in terms of what creates it, how it arises, and its characteristics, including views concerning God as the creator, sustainer, and destroyer of the world.

3) The metaphysical dimension in the Mahāhatthipadopama Sutta is closely connected with meditative practice and religious liberation. The sutta not only offers practical instruction but also presents a profound metaphysical perspective on the nature of reality, awakening, and existence. Its use of similes demonstrates an effective pedagogical method that leads ordinary people from empirical understanding to metaphysical insight and toward liberating practice.

Keyword: , Mahāhatthipadopama sutta, Metaphysical

บทนำ

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาจบจนวาระสุดท้ายของพระองค์พระพุทธเจ้าได้ฝากปณิธานว่าจากนี้ไปให้กับพุทธบริษัทว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอพูดกับเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม” พระองค์ทรงแสดงให้เห็นถึงความห่วงใยที่มีต่อพุทธบริษัททั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงตระหนักดีว่ามนุษย์ทุกชีวิตต้องการความสุข อันเป็นความสุขที่เกิดจากการแสวงหาจากสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก สิ่งนั้นคือต้นเหตุของอวิชชาส่งผลให้เกิดความทุกข์ทั้งปวง แต่ในทางกลับกันมนุษย์ขาดการเรียนรู้และพัฒนาความสุขที่อยู่ภายในตน ซึ่งไม่ต้องไขว่คว้าประมาทใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ต้องแสวงหาวัตถุติดจากทุกสารทิศเพียงแต่ใช้ขั้น 5 ที่มีอยู่ภายในตนเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างและพัฒนาความสุขให้เกิดขึ้น ดังบทสวดมนต์ ธัมมาภิกขิตฺติ ความตอนหนึ่งว่า “เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน” (ที.ปา. (ไทย) 11/6/6) พระพุทธเจ้าจึงทรงงานหนักตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์เพื่อสั่งสอนให้พุทธบริษัททั้งหลายดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท และให้มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขและพ้นทุกข์จากวิภวสงสาร คำสอนของพระองค์ที่ปรากฏล้วนเป็นเรื่องที่สว่นกระแสนของการประพฤติปฏิบัติ

ตนของมนุษย์มาโดยตลอดตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนาตราบนับถึงทุกวันนี้ เป็นเวลากว่า 2600 ปีมาแล้ว

พระองค์ทรงเป็นต้นแบบของความเป็นผู้มีสติ ไม่มีความประมาท หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ทั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์ที่ทรงประกาศพระศาสนาตลอด 45 พรรษา ย่อมประมวลลงในคำสอนเรื่องความพินทุภักข์ (ส.ม. (ไทย) 19/524/339) ดำรงตนอยู่ได้ด้วยสติไม่ประมาท หรือหลักอภัยมาทธรรม หลักธรรมนี้ กล่าวได้ว่า เป็นหลักธรรมคำสอนที่เป็นรากฐานของความดีงามทั้งหมด จึงถือว่าเป็นอุดมมงคลของชีวิต (ขุ.ธ. (ไทย) 25/8/7) แม้ในปัจจุบันนี้ ความสำคัญของหลักอภัยมาทธรรม มิได้มีความสำคัญน้อยไปกว่าสมัยพุทธกาลแต่อย่างใด สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรบุญโญ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้แสดงธรรมโอวาทวันวิสาขบูชา ประจำปี พุทธศักราช ๒๕๕๘ เพื่อเตือนใจพุทธบริษัท ว่า “... ขอให้ท่านทั้งหลายจงมีความสุขกาย มีความสุขใจ มีสุขภาพพลานามัย ไร้โรคพาธ คิดสิ่งใดในทางที่ชอบ ขอให้สมประสงค์ความปรารถนาสิ่งนั้นและขอจงเข้าถึงอภัยมาทธรรมอันสำคัญ ทุกประการเทอญ” (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, 2558) แสดงว่าความไม่ประมาทหรือหลักอภัยมาทธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นรากเหง้า ที่มีอยู่ในตัวตนของพุทธบริษัท หากไม่สามารถทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะมีความประมาทนั่นเอง ด้วยความตระหนักรู้เรื่องความไม่แน่นอนของสังขารและเพื่อให้มนุษย์ไม่ประมาทในชีวิตไม่หลงใหลในโลภะ มัวเมาใน รูป รส กลิ่น เสียง โภกัญญา จึงปรากฏคำสอนของพระพุทธเจ้าและอัครสาวกที่มุ่งหมายให้พุทธบริษัทเข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิตที่ต้องเสื่อมไปตามกาล ไม่มีความแน่นอนและยั่งยืนตลอดกาล และให้พุทธบริษัทมีการดำรงชีวิตที่มีความสุขทั้งทางโลกียะและโลกุตระ

มหาหัตถิปโตปมสูตร เป็นพระสูตรหนึ่งที่สอนให้มนุษย์รู้ความเป็นไปของสังขารที่ไม่มี ความเที่ยง ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา พระสารีบุตรเป็นผู้แสดงธรรมในมหาหัตถิปโตปมสูตร ให้กับพระสาวก โดยกล่าวถึงอุปมาอุปไมยแห่งสัตว์ทั้งหลายรวมลงในรอยเท้าช้าง ธรรมทั้งหลายย่อม รวมลงในอริยสัจ 4 โดยชื่อพระสูตรตั้งตามชื่ออุปมาในเนื้อหาพระสูตร ในพระสูตรได้อธิบายรายละเอียดของทุกขอริยสัจ 4 วัตถุประสงค์ของพระสารีบุตรต้องการสอนพระสาวกให้พินทุภักข์ โดยให้มองเห็นและเข้าใจรากเหง้าของความทุกข์ได้ด้วยตนเอง อันเป็นหลักการและคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มุ่งให้พุทธบริษัทสู่ความหลุดพ้นให้จงได้

อภิปรัชญา จัดเป็นปรัชญาบริสุทธิ์ คือเป็นเนื้อหาของวิชาปรัชญาแท้ ๆ เพราะเป็นแนวความคิด หรือเป็นทฤษฎีล้วน ๆ อภิปรัชญาเป็นปรัชญาแบบเก่า หรือที่เรียกว่า “ปรัชญาสมัยโบราณ” อภิปรัชญา เป็นสาขาของปรัชญาสาขาหนึ่ง เป็นสาขาที่รวมศาสตร์ที่ว่าด้วยความมีอยู่ของจักรวาล เป็นสาขาที่ค้นหาเรื่องสถานะแห่งความเป็นจริง อะไรเป็นสิ่งที่เป็นอย่างจริง และอะไรเป็นสิ่งที่ได้จากสิ่งที่เป็นจริง โลกคืออะไร จักรวาลมีได้อย่างไร วัตถุประสงค์เป็นความจริง มนุษย์คืออะไร เหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัญหาที่จะหาคำตอบได้จากอภิปรัชญา เมื่อเป็นเช่นนี้ อภิปรัชญา จึงเป็นสาขาของปรัชญาที่ศึกษาถึงความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นจริง ซึ่งพยายามจะหาคำตอบจากสิ่งต่าง ๆ มากมาย เช่น อะไรคือจิต จิตมีจริงหรือไม่ อะไรคือพระเจ้า พระเจ้ามีจริงหรือไม่ จิตกับพระเจ้ามีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างไรหรือไม่ อะไรแน่ที่เป็นความจริง มหาหัตถิปโตปมสูตรมีความสำคัญทางอภิปรัชญาในหลายประการที่ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบ การศึกษาอภิปรัชญาในมหาหัตถิปโตปมสูตรจะช่วยให้เข้าใจแนวคิดพื้นฐานของพระพุทธศาสนาในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความเข้าใจเรื่องธรรมชาติของความเป็นจริง การดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ และกระบวนการรู้แจ้งที่นำไปสู่การหลุดพ้นการทำ ความเข้าใจมิติทางอภิปรัชญานี้จะช่วยเชื่อมโยงความเข้าใจระหว่างแนวคิดเชิงปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรม) กับรากฐานทางปรัชญาที่แท้จริง ทำให้เกิดความเข้าใจพระพุทธศาสนาแบบองค์รวมมากขึ้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในพระสูตรนี้มีแนวคิดทางอภิปรัชญาปรากฏอยู่ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาวิเคราะห์อภิปรัชญาในมหาหัตถิปโทปมสูตร หากมีการนำมาวิเคราะห์เชิงอภิปรัชญาก็จะทำให้เราเข้าถึงคำสอนมากยิ่งขึ้นและเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสาระสำคัญของมหาหัตถิปโทปมสูตร
2. เพื่อศึกษาทฤษฎีอภิปรัชญา
3. เพื่อวิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในมหาหัตถิปโทปมสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการดำเนินการดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539
2. ข้อมูลทุติยภูมิ คือคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา เอกสาร ที่เป็นงานนิพนธ์ทั่วไปนับตั้งแต่เอกสารงานวิจัย หนังสือวิชาการและบทความทางวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้
3. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์เรียบเรียง
4. สรุปข้อมูลเพื่อนำเสนอผลงานวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. สาระสำคัญของมหาหัตถิปโทปมสูตร มหาหัตถิปโทปมสูตร เกิดขึ้นเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี โดยพระสารีบุตรกล่าวในที่ประชุมสงฆ์ เรื่อง อริยสัจ 4 เพื่อให้พระภิกษุทั้งหลายระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและปฏิบัติตาม รวมทั้งมีความตรึกตรองถึง คุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ด้วยจิตใจที่มีความมั่นคง ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวต่อแรงกระทบภายนอกที่จะทำให้เกิดความท้อแท้ ท้อถอย ไม่สามารถตั้งจิตให้อยู่ในอุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรม ให้ดำรงอยู่ได้ อันเป็นเหตุให้ไม่สามารถบรรลุธรรม พระสารีบุตรได้อธิบายหลักอริยสัจ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทุกข อริยสัจ ทุกขสมุทยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ จากการศึกษาสาระสำคัญของพระสูตรมหาหัตถิปโทปมสูตรเป็นพระสูตรที่สอนให้เข้าใจทุกข โดยยกสถานการณ์ของมหาภูตรูปภายนอกที่มีความไม่แน่นอน มีความแปรปรวนอยู่ตลอดเวลา แล้วนำมาเปรียบเทียบกับรูปชั้น 4 ซึ่งประกอบไปด้วย ธาตุทั้ง 4 ย่อมมีความไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเช่นเดียวกัน ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดการปลงสังเวช สามารถยถาจิตเข้าสู่ความปล้อยวาง เกิดความสงบ ระวัง มีจิตที่ตั้งมั่น และพร้อมที่จะพัฒนาเข้าสู่การปฏิบัติในขั้นดับทุกข์ คือพระนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักที่สำคัญของมหาหัตถิปโทปมสูตรด้วยเช่นกัน การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในมหาหัตถิปโทปมสูตร มหาหัตถิปโทปมสูตรเป็นพระสูตรหนึ่งที่สมบูรณ์แบบด้วยรสแห่งพระธรรม เป็นพระสูตรที่มีการสอนการปฏิบัติด้านสมณะกัมมัญฐาน ที่ง่าย ชัดเจน สำหรับผู้ที่ต้องการปฏิบัติให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดคือความดับทุกข์ ตามแนวทางแห่งอริยสัจ 4 ศิลปะการแสดงธรรมของพระสารีบุตรนั้น ท่านเน้นและพุ่งเป้าไปที่จุดสำคัญของตัวทุกข์ ในขณะที่เดียวกันได้แสดงให้เห็นถึงต้นตอของทุกข์คืออุปาทาน ดังนั้น ทุกข์กับอุปาทาน จึงเป็นของคู่กัน เมื่อต้องการพ้นทุกข์ ต้องดับที่อุปาทานซึ่งเป็นต้นทาง (Original) ของการเกิดทุกข์ตามภาพประกอบความเข้าใจ

2.ศึกษาทฤษฎีอภิปรัชญา อภิปรัชญา จัดเป็นปรัชญาบริสุทธิ์ คือเป็นเนื้อหาของวิชาปรัชญาแท้ ๆ เพราะเป็นแนวความคิด หรือเป็นทฤษฎีล้วน ๆ อภิปรัชญาเป็นปรัชญาแบบเก่า หรือที่เรียกว่า “ปรัชญาสมัยโบราณ” อภิปรัชญา เป็นสาขาของปรัชญาสาขาหนึ่ง เป็นสาขาที่รวมศาสตร์ที่ว่าด้วยความมีอยู่ของจักรวาล เป็นสาขาที่ค้นหาเรื่องสภาวะแห่งความเป็นจริง อะไรเป็นสิ่งที่ เป็นจริง และอะไรเป็นสิ่งที่ได้จากสิ่งที่ เป็นจริง โลกคืออะไร จักรวาลมีได้อย่างไร วัตถุหรือจิตเป็นความจริง มนุษย์คืออะไร เหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัญหาที่จะหาคำตอบได้จากอภิปรัชญาเมื่อเป็นเช่นนี้ อภิปรัชญา จึงเป็นสาขาของปรัชญาที่ศึกษาถึงความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นจริง ซึ่งพยายามหาคำตอบจากสิ่งต่าง ๆ มากมาย เช่น อะไรคือจิต จิตมีจริงหรือไม่ อะไรคือพระเจ้า พระเจ้ามีจริงหรือไม่ จิตกับพระเจ้ามี่ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างไรหรือไม่ อะไรแน่ที่เป็นความแท้จริงในการศึกษาเกี่ยวกับอภิปรัชญาดังกล่าว จึงเกิดมีทฤษฎีอภิปรัชญาขึ้นมากมาย แต่ก็อยู่ในลักษณะของ 3 ทฤษฎีหลักคือทฤษฎีสสารนิยม (Materialism) ทฤษฎีนี้พยายามศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เพราะยอมรับเรื่องของวัตถุ หรือสสารเป็นสิ่งที่ มีอยู่จริง จึงพยายามหาความจริงเกี่ยวกับสสาร ทฤษฎีจิตนิยม (Idealism) ทฤษฎีนี้พยายามศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับอะไรคือธาตุแท้ของมนุษย์ โดยเน้นไปที่เรื่องของจิต เพราะยอมรับว่า จิต เท่านั้นเป็นสิ่งที่ มีอยู่จริง ทฤษฎีธรรมชาตินิยม (Naturalism) ทฤษฎีนี้พยายามศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเอกภพ หรือธรรมชาติว่า อะไรเป็นผู้สร้าง เกิดขึ้นมาได้อย่างไร มีลักษณะเป็นอย่างไร รวมไปถึงเรื่องของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสร้างโลก ควบคุมโลก และทำลายโลก เหล่านี้เป็นต้น

ลักษณะและขอบเขตของอภิปรัชญาดังที่เราได้ศึกษามาแล้ว หน้าที่ของปรัชญาก็คือการศึกษา ค้นคว้าหาความจริง หรือการพยายามตอบคำถามเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ดังนั้น เนื้อหาที่สำคัญของปรัชญาก็คือ ความแท้จริงนั่นเอง เกี่ยวกับเรื่องความแท้จริงนี้ นักปรัชญาพยายามที่จะให้คำตอบตั้งแต่นักปรัชญาสมัยกรีกโบราณ จนกระทั่งถึงนักปรัชญาสมัยปัจจุบัน ทั้งที่เป็นนักปรัชญาตะวันตก และนักปรัชญาตะวันออก เรื่องที่ถกเถียงกันหาคำตอบนั้น มีประเด็นใหญ่ ๆ อยู่ 3 อย่างคือ 1. What is Reality ความแท้จริงคืออะไร สาขาของปรัชญาที่ให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้คือ อภิปรัชญา (Metaphysics) . How to know Reality เรารู้ความแท้จริงได้อย่างไร สาขาของปรัชญาที่ให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้คือ ญาณวิทยา (Epistemology) 3. How to act according to Reality เราควรจะทำตัวอย่างไร ให้เหมาะสมกับความแท้จริง สาขาของปรัชญาที่ให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้คือ จริยศาสตร์ (Ethics) จะเห็นได้ว่า อภิปรัชญา เป็นสาขาปรัชญาเริ่มแรกที่พยายามให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องทั้งปวง จึงเป็นสาขาที่สำคัญมาก อนึ่ง เป็นเพราะอภิปรัชญาเป็นสาขาแรกที่นักปรัชญาได้คิด และเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดนักปรัชญาหรือนักคิดขึ้นในโลก เป็นสาขาที่ว่าด้วยความแท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นการศึกษาถึงสิ่งที่แท้จริงอันติมยะ (Ultimate Reality)ว่าอะไรเป็นอะไร หรือศึกษาเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในเอกภพ และความเป็นไปของสิ่งเหล่านั้น ดังนั้น อภิปรัชญา จึงมีหน้าที่ในการตอบปัญหาเกี่ยวกับความเป็นจริงของเอกภพ จักรวาลว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นการแสวงหาความจริงขั้นพื้นฐาน ตามที่อริสโตเติล เรียกอภิปรัชญาว่า First Philosophy เพราะเป็นปรัชญาสาขาที่สำคัญที่สุดเป็นอันดับแรก และท่านยังได้กล่าวไว้อีกว่า “มีศาสตร์อยู่ ศาสตร์หนึ่ง ทำหน้าที่ค้นคว้า สืบสาวเรื่องภาวะทั่วไป หรือสัจ (Being as Being) และคุณลักษณะต่าง ๆ อันเป็นสภาพของสภาวะนี้ ในปัจจุบันศาสตร์นี้หาได้เป็นอย่างดีเดียวกับศาสตร์ที่เรียกว่า วิทยาศาสตร์สาขาใดสาขาหนึ่งไม่ เพราะในจำนวนวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ มักตัดเอาส่วนใดส่วนหนึ่งของภาวะ (Being) มาศึกษาสืบค้นคุณลักษณะของภาวะนั้น ๆ เท่านั้น” เมื่อเป็นเช่นนี้ ขอบเขตหรือขอบข่ายของอภิปรัชญา ได้แก่การพยายามตอบปัญหาเกี่ยวกับความเป็นจริงของสรรพสิ่ง รวมทั้งกระบวนการของความเป็นไปของสรรพสิ่งด้วย นั่นหมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับเอกภพ (Cosmogony) จักรวาล (Universe) โลก (World) มนุษย์ (Man) จิต (Mind) หรือวิญญาณ (Soul) ชีวิต (Life) สสาร (Matter) ธรรมชาติ (Nature) พระเจ้า (God) หรือสิ่งสัมบูรณ์ (Absolute) ตลอดถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ เพราะอภิปรัชญามุ่งให้ศึกษาค้นคว้าถึงสัจธรรมหรือความเป็น

จริงของเอกภพ หรือความเป็นจริงของสรรพสิ่งเท่าที่มีอยู่ ไม่ว่าจะสิ่งนั้นจะเป็นอยู่ในลักษณะใดก็ตาม ทั้งที่เป็นรูปธรรม ทั้งที่เป็นนามธรรม ทั้งที่สัมผัสได้ ทั้งที่สัมผัสไม่ได้

ดังนั้น เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว ขอบเขตหรือขอบข่ายของอภิปรัชญา จึงมีอยู่ 3 ประเด็นคือ 1. ปัญหาเกี่ยวกับเอกภพ หรือธรรมชาติ รวมไปถึงจักรวาล (Cosmogony, Nature and Cosmology) 2. ปัญหาเกี่ยวกับจิตหรือวิญญาณ (Mind, Soul or Spirit) 3. ปัญหาเกี่ยวกับพระเจ้า หรือสิ่งสัมบูรณ์ รวมไปถึงเรื่องของภววิทยาด้วย (God or Absolute and Ontology)

3. วิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในมหาหัตถิปโทปมสูตร ผลการศึกษาหลักการวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาของมหาหัตถิปโทปมสูตรเผยให้เห็นระบบความคิดทางอภิปรัชญาที่ซับซ้อนและเป็นเอกลักษณ์ของพุทธศาสนา สูตรนี้ไม่เพียงเป็นการสอนเชิงปฏิบัติ แต่ยังมีมิติทางอภิปรัชญาที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติของความเป็นจริง การรู้แจ้ง และการดำรงอยู่ โครงสร้างสูตรและการจัดระเบียบเชิงปรัชญาสูตรประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลักที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการตั้งปัญหาทางปรัชญาเรื่องการรู้แจ้งสิ่งเหนือความเข้าใจธรรมดา ผ่านการนำเสนออุปมาอุปไมยพระหัตถ์ การขยายไปสู่การรู้จักพระพุทธเจ้า จนถึงการแสดงผลของการรู้แจ้งและการยืนยันความถูกต้อง การจัดระเบียบเนื้อหาทำตามหลักการ 4 ประการ คือ การเรียงลำดับตามขั้นของการรู้แจ้ง (จากรูปธรรมสู่นามธรรม) การจัดตามระดับความเป็นจริง (ประจักษ์-ปรากฏการณ์-อุดมคติ-สัมบูรณ์) การจัดตามวิธีการแสดง (เฉพาะไปทั่วไป) และการมุ่งเป้าการหลุดพ้น (จากความไม่รู้สู่การปฏิบัติ) ความสัมพันธ์ระหว่างอุปมาและแนวคิดทางปรัชญาอุปมาอุปไมยพระหัตถ์ไม่ใช่เพียงเครื่องมือการสอน แต่เป็นโครงสร้างความคิดเชิงอภิปรัชญาที่แสดงหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ หลักการของส่วนและทั้งหมด (ส่วนหนึ่งเปิดเผยทั้งหมดได้) หลักการของเครื่องหมายและความหมาย (สิ่งหนึ่งชี้ไปสู่สิ่งอื่น) และหลักการของการรู้แจ้งผ่านการตีความ (การรู้ต้องใช้ปัญญา) ความสัมพันธ์นี้มีลักษณะไอโซมอร์ฟิก โดยโครงสร้าง "นักเล่า-รอยเท้า-ช้าง สอดคล้องกับ ผู้แสวงหา-พุทธคุณ-พุทธภาวะ" การทำงานของอุปมาผ่าน 4 ขั้นตอน คือ สร้างความคุ้นเคย สกัดหลักการ ประยุกต์ใช้ และยืนยันผล อภิปรัชญาการดำรงอยู่และความว่างเปล่าสูตรนำเสนอแนวคิดการดำรงอยู่แบบสัมพัทธ์ที่แตกต่างจากปรัชญาตะวันตก การมีอยู่ไม่ใช่คุณสมบัติที่สิ่งต่างๆ "มี" หรือ "ไม่มี" แต่เป็นเรื่องความสัมพันธ์และบริบท มี 4 ระดับการดำรงอยู่ คือ ประจักษ์ (รับรู้ได้) สัญลักษณ์ (มีความหมาย) อุดมคติ (เข้าใจได้) และสัมบูรณ์ (อยู่เหนือเงื่อนไข) การมีอยู่ถูกมองเป็น กระบวนการ มากกว่า สถานะ และการแบ่งแยกระหว่าง มี และ ไม่มี เป็นเรื่องสัมพันธ์ตามมุมมองและความเข้าใจของผู้พิจารณา ความไม่เที่ยงและความไม่มีตัวตนสูตรสื่อสารแนวคิดทั้งสองผ่านโครงสร้างของอุปมา ความไม่เที่ยงปรากฏใน 3 มิติ คือ ความไม่เที่ยงของเครื่องหมายและสัญลักษณ์ ความไม่เที่ยงของการรู้แจ้งและความเข้าใจ และความไม่เที่ยงของความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ความไม่มีตัวตนแสดงผ่านการที่เครื่องหมาย ผู้รู้ และสิ่งที่ถูกรู้ล้วนไม่มีตัวตนคงที่ แต่เป็นการปรากฏที่เกิดจากความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ความไม่เที่ยงและความไม่มีตัวตนเป็นสองด้านของความจริงเดียวกัน นิพพานในแง่อภิปรัชญา สูตรชี้ไปสู่นิพพานใน 4 มิติ คือ การยุติของการแบ่งแยก (เหนือผู้รู้-สิ่งที่ถูกรู้) การยุติของการพึ่งพา (ไม่ขึ้นกับเงื่อนไข) ความว่างเปล่าที่สัมบูรณ์ (ไม่จำกัดแต่สัมบูรณ์) และการกลับคืนสู่ความเป็นธรรมชาติ (เป็นหนึ่งเดียวกับความจริง) นิพพานไม่ใช่สิ่งที่ บรรลุ แต่เป็นสิ่งที่ จำได้ หรือ "กลับคืน" เป็นการตื่นขึ้นสู่สิ่งที่เป็นอยู่แล้วแต่ถูกบดบังด้วยการแบ่งแยกและการยึดติด ผลกระทบต่อการเข้าใจพุทธปรัชญาการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าอภิปรัชญาในพุทธศาสนาเชื่อมโยงอย่างแน่นแฟ้นกับการปฏิบัติธรรมและการหลุดพ้น ไม่ใช่การแก่งกำเชิงทฤษฎี การเข้าใจธรรมชาติของการดำรงอยู่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีการมีอยู่ในโลกและการหลุดพ้นจากทุกข์ วิธีการใช้อุปมาแสดงถึงความชาญฉลาดในการนำคนธรรมดาจากความเข้าใจประจักษ์สู่ความเข้าใจเชิงอภิปรัชญาและการปฏิบัติที่นำไปสู่การหลุดพ้นอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- นโยบายการศึกษาพระพุทธศาสนาควรบรรจุเนื้อหาอภิปรัชญาจากมหาหัตถ์ลิปโทปมสูตรในหลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับอุดมศึกษาพัฒนาแนวทางการสอนที่เชื่อมโยงปรัชญาพุทธกับปรัชญาตะวันตก เพื่อส่งเสริมความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น
- นโยบายการอนุรักษ์วัฒนธรรมสนับสนุนการแปลและตีความพระไตรปิฎกในเชิงปรัชญาให้เข้าถึงได้ง่ายส่งเสริมการวิจัยเปรียบเทียบอภิปรัชญาพุทธกับระบบปรัชญาอื่นๆ เพื่อแสดงคุณค่าสากลของปรัชญาพุทธ
- นโยบายการพัฒนาปัญญาประยุกต์หลักการคิดเชิงอภิปรัชญาจากสูตรนี้เข้าในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดเชิงนามธรรม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเปรียบเทียบอภิปรัชญาในมหาหัตถ์ลิปโทปมสูตรกับสูตรอื่นๆ ในพระไตรปิฎกศึกษาเปรียบเทียบกับปรัชญาตะวันตก เช่น ปรัชญาปรากฏการณ์วิทยา หรือปรัชญาการตีความ
- ควรมีการประยุกต์ในบริบทร่วมสมัยวิจัยการประยุกต์หลักอภิปรัชญาพุทธในสาขาจิตวิทยาการรู้คิดศึกษานำหลักการไปใช้ในการพัฒนาสติปัญญาประดิษฐ์และปรัชญาจิต
- ควรมีการศึกษาเชิงภาษาศาสตร์วิเคราะห์การใช้ภาษาและสัญลักษณ์ทางปรัชญาในข้อพระคัมภีร์ศึกษาการแปลและการตีความในภาษาต่างๆ เพื่อเข้าใจนัยยะทางปรัชญาที่แท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์. (2558). ธรรมโอวาทวันวิสาขบูชา ประจำปี พุทธศักราช 2558. 1 มิถุนายน
2558.
- บุญมี แทนแก้ว. (2541). ปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- สุนทร ณ รังสี. (2552). พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2546). คู่มืออภิปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.